

ŞEYH SAİD EFENDİ'NİN TÜRKÇE'DEN ARAPÇA'YA TERCÜME ETTİĞİ "TECVİD" ÜZERİNE TESPİT VE DEĞERLENDİRMELER

Mustafa Acar

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlimi Bilim Dalı,
m.acar47@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1193-838X>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 02/10/2023

Accepted / Kabul Tarihi: 14/11/2023

<https://doi.org/10.26791/sarkiat.1369951>

Şeyh Said Efendi'nin Türkçe'den Arapça'ya Tercüme Ettiği "Tecvid" Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler

Öz

Kur'an-ı Kerim'i güzel ve düzgün okumak için Hz. Peygamber'den (s.a.v) günümüze kadar şifâhî olarak gelen ve yazıya da geçirilen Tecvid, Kırâat ilminin fonetik tarafını ele alan bir alt ilmidir. Öteden beri diğer İslam coğrafyalarındaki medreselerde olduğu gibi Kürtlerin yaşadığı coğrafyada bulunan medreselerde de bu ilim okutulmuş ve buna dair birçok eser kaleme alınmıştır. Ancak son yüzyılda Kürt medreselerinde bu ilme olan rağbet azalmıştır. Kürt medreselerinde ilim tahsil eden alimlerden biri de Şeyh Said Efendi'dir. Şeyh Said Efendi kendisine bağlı olan medreselerde bu ilme önem vermiş ve öğrencilerine bu ilmi okutmuştur. Kürt kardeşlerinin yararlanması için de bu ilimde yazılmış ve Osmanlı medreselerinde İbnü'l-Cezerî'nin *el-Mukaddime* adlı eserinden sonra en çok okunan ve okutulan *Karabaş* tecvidini Arapça'ya tercüme etmiştir. Kürt medreselerinde eğitim dili Arapça olduğundan olacak ki Şeyh Said'in de söz konusu tecvidi Kürtçe'ye değil de Arapça'ya tercüme ettiği söylenebilir. Ancak Şeyh Said, hangi tecvidi tercüme ettiğini söylememiştir. Biz de çalışmamızda bu tercümenin aslını ispat etmek için benzer tecvidleri karşılaştırdık ve gerek konu başlıkları olsun gerek konuların muhteviyatı olsun gerekse de verilen örnekler olsun Karabaş ile Şeyh Said'in tercümesinin birbiriyle uyumlu olduğunu gördük. Çalışmamızda söz konusu iki tecvidin yanında Şeyh Said'in tercümesini Türkçe'ye çeviren Abdulilah Fırat ile *Karabaş*'ı sadeleştiren H. Ali Eser'in eserlerini de inceleyip aralarındaki farklılıkları ve uyumlarını ele aldık. Çalışmamızın sonucunda, Şeyh Said'in tercüme ettiği eserin aslının *Karabaş* tecvidi olduğuna kanaat getirdik.

Anahtar Kelimeler: Tecvid, Kırâat, Tercüme, Şeyh Said, Karabaş.

Eterminations and Evaluations on "Tajweed" Translated From Turkish to Arabic By Sheikh Said Efendi

Abstract

The science of tajweed, which has been passed down from the Prophet (PBUH) to the present day orally and in writing, is a sub-science that deals with the phonetic side of Qiraat in order to read the Holy Qur'an beautifully and properly. This science has been taught in madrasas in the Kurdish geography as well as in madrasas in other Islamic geographies and many works have been written about it. However, in the last hundred years, the demand for this science has decreased in Kurdish madrasas. One of the scholars who studied in Kurdish madrasas was Sheikh Said Efendi. Sheikh Said Efendi attached importance to this science in the madrasas under his supervision and taught it to his students. For the benefit of his Kurdish brethren, he translated into Arabic the Karabash Tajweed, which was written in this science and was the most widely read and taught in Ottoman madrasas after Ibn al-Jazari's al-Muqaddimah. Since Arabic was the language of instruction in Kurdish madrasas, we can say that Sheikh Said translated the tajweed into Arabic and not Kurdish. However, Sheikh Said did not say which tajweed he translated. In our study, we compared similar tajweeds to prove the authenticity of this translation and found that Karabash's and Sheikh Said's translations are compatible with each other, whether it is the titles of the topics, the content of the topics, or the examples given. In our study, in addition to these two tajweeds, we also examined the works of Abdulilah Fırat, who translated Sheikh Said's translation into Turkish, and H. Ali Eser, who simplified Karabash, and discussed the differences and harmonies between them. As a result of our study, we concluded that the original of the work translated by Sheikh Said is the Karabash tajweed.

Keywords: Tajweed, Qiraat, Translation, Sheikh Said, Karabash.

Giriş

Şeyh Said Efendi'nin (1865-1925) torunlarından Abdulilah Fırat'ın (1946) hazırladığı ve 2022 yılında Avesta Yayınları'ndan çıkan *Mecmûatü'l-fetâva* (Fetvâlar Mecmûası) adlı kitap, Şeyh Said Efendi'nin Arapça olarak kaleme aldığı fıkha dair bazı fetvaları ihtiva etmekle beraber kitabın içinde Mevlana Halid olarak bilinen Nakşibendiyye tarikatının Hâliidiyye kolunun kurucusu Ebü'l-Behâ Ziyâüddîn Hâlid b. Ahmed b. Hüseyin eş-Şehrezûrî el-Kürdî (ö. 1242/1827) İcazetnamesi, Şeyh Said'in aldığı Hadis İcazetnamesi, Şeyhzade Şeyh Muhammed Anzari'nin kızının vasiyeti ve Şeyh Said'in Türkçe'den Arapçaya tercüme ettiği Tecvid yer almaktadır. Abdulilah Fırat, Şeyh Said'in el yazması olan Fetvâlar Mecmûası'nı Türkçeye çevirmiş ve bu elyazmanın orijinalini kitabın sonuna eklemiştir. Türkçe bölüm 127 sayfadan oluşmaktadır. Her ne kadar Arapça el yazmasında sayfa numaraları olmasa da bu el yazma da 103 varaktan oluşmaktadır. Tecvid bölümü, Türkçe çeviri bölümünde 116-127. sayfaları arasında olup Arapça bölümün sonunda da toplam 6 varak olarak yer almaktadır. Tecvid bölümü, elyazmasında başlıksız yer alsa da Abdulilah Fırat'ın tercümesinde bu bölüm "Tecvid" bölümü altında yer almaktadır. Şeyh Said, bu tecvid bölümünün sonunda adeta Kürt alimlerinin kendi döneminde Tecvid ilmine olan ilgisizliklerini dile getirircesine, *Kürt kardeşlerimizin yararlanmalarını yaygınlaştırmak için bu Tecvidi Türkçeden Arapçaya çevirdim*, demektedir. Ancak çeviride esas aldığı Tecvid kitabına veya hangi Türkçe Tecvid kitabını Arapçaya çevirdiğine değinmemektedir.¹ Biz de bu çalışmada esas alınan veya aslı Türkçe olup Şeyh Said'in Arapçaya çevirdiği kitabı tespit etmeye çalışacağız. Söz konusu Tecvidi tespit etmeye çalışırken ilk önce örneklerden sonra da konu başlıklarından ve konuların içeriğinden yola çıkacağız.

1. Şeyh Said Efendi'nin Hayatı

Şeyh Said Efendi'nin ailesi nesep olarak seyittirler. Onlar, İran'ın Tebriz eyaletinde bulunan Badamyar daha sonra da Urmiye'de yaşayan seyitlerden olup nesep zincirleri, Hz. Ali'ye varmaktadır.² Şeyh Said, 1865 yılında Elazığ'ın Palu ilçesinde doğdu. Nakşibendî tarikatının Hâliidiyye adlı koluna mensup olan Palulu Şeyh Ali Sebtî'nin (öl. 1870) torunudur.³ Şeyh Said doğduğunda dedesi Şeyh Ali Sebtî onu kucağına almış ve her iki dünyada da mutlu olması temennisiyle dua ederek ona mutlu anlamına gelen "Said" adını vermiştir.⁴ Babası uzun yıllar Erzurum'a bağlı Hınıs ilçesinde ikamet eden Şeyh Mahmud Fevzi (öl. 1895) adındaki zat olup annesi Gülê Hanım'dır.⁵ Şeyh Said, I. Dünya Savaşı yıllarında Diyarbakır'ın Lice ilçesi olan Piran bölgesine göç etti. Savaştan sonra tekrar Hınıs'a yerleşti. Palu ve Hınıs'ta kendisine bağlı bazı medreseler kurdu. Şeyh Said, kurduğu bu medreselerin müderrisi ve Nakşibendî tarikatının Palevî kolunun şeyhi olarak bölgede meşhur oldu. Bununla beraber, çevredeki aşiretlerin reisi ve dinî-sosyal konularda yetkin biri olarak ün saldı. Aşiretler arası çatışmalarda ilk başvurulmuş kişi idi. Yaptığı evlilik sayesinde Hamidiye Alayları kumandanlarından Cibranlı Hâlid (öl. 1925) ile akraba oldu. *Mecmûatü'l-fetâva* adlı eserinden de anlaşıldığı üzere bölgede fetvalarına başvurulmuş bir kişiliğe sahipti. Her ne kadar Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde Şeyh Said'in, günümüze ulaşan herhangi bir eserinin olmadığı söylene de⁶ yukarıda değindiğimiz kitap dışında Şeyh Said'in *Kütüphanesi Risalesi* adında bir eseri daha basıldı.

Şeyh Said Efendi, Şeyh Said Kıyamı⁷ olarak da bilinen ve 1925'te başlayan geniş çaplı ayaklanmanın lideridir. Söz konusu kıyam neticesinde Şeyh Said Efendi kıyama katılan birçok arkadaşıyla 29 Haziran 1925'te Şark İstiklal Mahkemesi tarafından Diyarbakır'ın Dağkapı Meydanı'nda (Şeyh Said Meydanı) idam edildi. Cenazesinin defnedildiği yer hala bilinmemektedir. Ailesi ve birçok Kürt kuruluş ve siyasetçisi tarafından defnedildiği yerin kamuoyuna açıklanması talebine şimdiye kadar olumlu bir cevap verilmemiştir.⁸

1 Bk. Şeyh Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, çev. Abdulilah Fırat (İstanbul: Avesta Yayınları, 2022), vr. 94/b.

2 Abdulilah Fırat, *Şeyh Said Efendi Hayatı, İlmî, Tasavvufî Anlayışı-1925 Hareketi* (İstanbul: Avesta Yayınları, 2022), 1/25.

3 Şeyh Ali Sebtî iki evlilik yapmış, soyu ikinci eşi olan Esmâ hanımla devam etmiştir. Şeyh Mahmud Fevzi de Esmâ hanımın oğullarındandır. Bk. Kadri Yıldırım, *Kürt Medreseleri ve Âlimleri* (İstanbul: Avesta Yayınları, 2018), 2/316.

4 Sabahüddin el-Çânî, *'Ulemâuna mine'l-müderrisîne fi'l-karni'l-işrin* (İstanbul: Darü'r-Ravda, 2020), 162; Yıldırım, *Kürt Medreseleri*, 2/330.

5 Şeyh Mahmud Fevzi dört evlilik yapmış, eşlerinin adları şunlardır: Gülê, Gülfehm, Amine ve Asiye. Bu evliliklerinden 3'ü kız, 7'si erkek olmak üzere toplam 10 çocuğu olmuştur. Bundan dolayı olacak ki ailelerinde Fırat, Septioğlu, İmre, Bilgin, Aygören ve Akar soy isimleri bulunmaktadır. Bk. Yıldırım, *Kürt Medreseleri*, 2/328.

6 Zekeriya Kurşun, "Şeyh Said", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019).

7 Birçok yerde söz konusu ayaklanma "İsyan" olarak adlandırılrsa da biz Necip Fazıl Kısakürek'in de kullanmış olduğu ve ayaklanma anlamına gelen "Kıyam"ı kullanmayı uygun bulduk. [Bk. Necip Fazıl Kısakürek, *Son Devrin Din Mazlumları* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2018), 37-69.]

8 Daha geniş bilgi için bk. Kurşun, "Şeyh Said"; Muhammed Ali es-Siverekî, *Mü'cemu e'lami'l-Kürd fi't-tarihi'l-İslamî ve'l-asri'l-hadis fi Kürdistan ve haricihi* (Süleymaniye: Binkey-i Jin, 2005), 318-319; Mehmet Çağlayan, *Şark Uleması* (İstanbul: Çağlayan Yayınları, 1996),

1.1. İlmî Kişiliği ve Eserleri

Şeyh Said Efendi, ilim tahsiline dedesi Şeyh Ali Sebti'nin Palu'da bulunan "İbلاşiye" medresesinde amcası Şeyh Hasan el-Palevî'nin yanında başladı, daha sonra Muş'ta Muhammed Emin Efendi, Bitlis Hizan'da Muhammed Emin el-Bitlisî, Kırıkân medresesinde Molla Yusuf es-Sefkarî, Hacıyan medresesinde Molla Feyzullah el-Hacıyanî, Malazgirt medresesinde Molla Abdulhakim Efendi ve Kolhisar medresesinde Molla Musa Kazım ed-Dümbülî'nin yanında ilim tahsil etti. Buhara, Semerkand, Şam, Medine ve Beyrut'a ilmî yolculuklar yaptı.

Müderris, muhaddis, mütasavvıf ve müfessir olan Şeyh Said, tasavvuf icazetini kendi babasından, medreselerde verilen ilmi icazetnamesini Mela Musa el-Kazım'dan, Hadis ve Delâil icazetnamesini ise Medine-i Münevvere'de Muhammed Emin b. es-Seyyid Rıdvan'dan aldı.⁹

Şeyh said'in Kırâat, Tecvid, Hadis, Fıkıh ve fetvalara dair eserlerinin olduğu iddia edilmiştir.¹⁰ Fakat şimdiye kadar sadece yukarıda da belirttiğimiz gibi kütüphanesinde bulunan kitaplara dair¹¹ "Kütüphane Risalesi" ve çeşitli konuları ihtiva eden fetvalarının ve tecvidinin yer aldığı "Fetvâlar Mecmûası" adlı eseri yayınlanmıştır. İleriki dönemlerde diğer eserleri ve özellikle bizi ilgilendiren Kırâate dair eser(ler)inin de yayınlanacağını temenni ediyoruz. Zira bölge medreselerinde özellikle son asırda Kırâat ve Tecvid ilminin eksikliği inkar edilemeyecek bir gerçektir. Şeyh Said gibi bir müderrisin medreselerinde Kırâat ve Tecvid ilimlerinin okutulması¹² ve kendisinin bu ilimlere dair eserler kaleme alması, bölgenin medrese geleneği için önemli bir şey olduğu kanaatindeyiz. Yeri gelmişken şunu da belirtmek gerekir ki; geçmiş asırlarda -son asır hariç- bölge alimlerinin, kırâat okulu anlamına gelen birçok Darü'l-Kurrâ'lar kurduklarını, bunun yanı sıra birçok Kırâat alimi yetiştirdiklerini ve bölgede yetişen birçok alimin de Kırâat ve Tecvid ilimlerine dair çeşitli eserler kaleme aldıklarını, henüz devam etmekte olan *Şark Ulemasınının Kırâat İlmîne Katkısı* adlı çalışmamızı hazırlarken tespit ettik.

1.2. Tercüme Ettiği Tecvidin Aslının Tespiti

Şeyh Said'in elyazmaları arasında yer alan Tecvid bölümü Arapça metin olarak 6 varaktan oluşmaktadır. Bir hattat tarafından yazılmadığı için farklı yazı özelliklerini barındıran bu tecvid, yer yer *Nesih* yazı türü özelliği göstermekle beraber ağırlıklı olarak *Rika* yazı türünde yazılmıştır. Tecvid, okunaklı olup dili sade ve anlaşılırdır. Medd-i Müttasıl başlığı altındaki bir sayfa sehven ilk sayfa olarak verilmiştir. Buna göre, bu tecvidi okumak isteyenler önce ikinci sayfaya sonra birinci sayfaya daha sonra da üçüncü ve sonraki sayfalara bakmaları gerekmektedir.¹³

Şeyh Said, tercüme ettiği tecvidin sonunda, Kürt kardeşlerinin yararlanması için bu tecvidi Türkçeden Arapçaya tercüme ettiğini belirtmektedir. Ancak hangi tecvidi tercüme ettiğine değinmemiştir. Bunun nedenini, aşağıda da açıklayacağımız üzere *Karabaş* tecvidinin üzerinde müellifin isminin bulunmadığına bağlamaktayız. Zira kitabın Osmanlıca basımında sadece kitabın ismi (*Karabaş Tecvidi*) yer almaktadır.¹⁴ Biz de Şeyh Said'in tercüme ettiği tecvidi tespit edebilmek için ilk önce Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak en çok okutulan tecvidleri tespit etmeye çalıştık. Vardığımız sonuca göre Osmanlı medreselerinde en çok okutulan tecvid kitapları, İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) *el-Mukaddime* ve Şeyh Abdurrahman Karabaşî'nin (ö. 904/1498-1499) *Karabaş* adlı tecvid eserleridir.¹⁵

268-272; Nevin Güngör Reşan, *Navdarên Kurd* (İstanbul: Doz Yayınları, 2008), 58. Ayrıca Şeyh Said hareketiyle ilgili geniş bilgi için bk. Tahsin Sever, *1925 Harekati Azadî Cemiyeti* (İstanbul: Nûbihar Yayınları, 2021); Salih Cemal, *İngiliz ve Fransız Arşiv Belgeleriyle Şeyh Said Hareketi* (İstanbul: Nûbihar Yayınları, 2023); Kerem Serhedî, *Serhildana Şêx Seid Zabitnameyên Dadgeha İstîqlâlê ya Şerqê* (Ankara: Payiz Yayıncılık, 2021).

9 Çânî, *'Ulemâuna*, 162.

10 Bk. Çânî, *'Ulemâuna*, 163.

11 Söz konusu eser, Abdülilah Fırat tarafından tercüme edilerek "Kütüphane Risalesi" adıyla 2021'de Avesta Yayınları arasında çıkmıştır. [Bk. Şeyh Said Efendi, *Kütüphane Risalesi*, çev. Abdülilah Fırat (İstanbul: Avesta Yayınları, 2021).]

12 Abdülilah Fırat'ın hazırladığı Şeyh Said Efendi adlı çalışmada Şeyh Said'in medreselerinde okutulduğu ilimler arasında Kırâat ilmini de sayması dikkate değer bir bilgidir. [Bk. Fırat, *Şeyh Said Efendi*, 1/201-2002.]

13 Bk. Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 93/a-94/b.

14 Bk. Ali Alaaddin el-Etval Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi* (İstanbul: Âlem Yayıncılık, 2011), 47.

15 Osmanlılarda Fatih Sultan Mehmet'in kurduğu Sahn-ı Semân'a kadar uygulanan ders programı daha önceki dönemlerdeki ders programı niteliğinde olduğu ve II. Meşrutiyet döneminden sonra başlatılmış olan İslah-ı Medâris sürecine kadar okutulan ders kitaplarının değişmeden devam etmiş olduğu için II. Meşrutiyet döneminde okutulan ders kitaplarından tecvide dair en çok okutulan ders kitapları yukarıda belirttiğimiz gibi *el-Mukaddime* ve *Karabaş* olduğu bilgisi bizi bu yargıya vardırdı. [Bk. Zeki Salih Zengin, *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2002), 139, 141; Talip Ayar, *Son Dönem Osmanlı Medreselerinde Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2021), 121, 141.]

2. Karabaş Tecvidi ve Şeyh Said'in Tecvidi İle Karabaş Tecvidi'nin Karşılaştırılması

Karabaş adlı tecvidin müellifinin kim olduğu tam olarak bilinmese de *Osmanlı Müellifleri* yazarı Bursalı Mehmet Tahir (1861-1924), bu tecvidi yazanın Şeyh Abdurrahman Karabaşî olduğu, bu zatın Hicri 904 yılında İstanbul'da vefat ettiği, Mehmet Paşa civarındaki mescidin avlusunda defnedildiği rivayet edildiğini söylemektedir. Ayrıca Bursalı Mehmet Tahir, bu tecvidin ilk defa Hicri 1251'de Hamza-i Miskin adlı zatın Türkçe yazdığı *Tecvid-i Edâiyye* adlı tecvidiyle beraber yazıldığını aktarmaktadır.¹⁶ Ancak, eseri sadeleştirip yayına hazırlayan H. Ali Eser, bu tecvidin yazarı olarak Halveti dergâhının büyüklerinden Alâeddîn-i Karabaş-ı Velî'yi (ö. 1097/1686) göstermektedir.¹⁷ Öte yandan Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde, bazı ansiklopedilerde ve kütüphane kataloglarında Karabaş Velî'ye nispet edilen *Tecvid-i Karabaş*'ın onunla bir ilgisinin olmadığı yazılmaktadır.¹⁸ Bu bilgilerden yola çıkarak, *Karabaş* tecvidini yazanın Şeyh Abdurrahman Karabaş olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, tecvidi sadeleştirip yayına hazırlayan H. Ali Eser, *Karabaş* tecvidini Abdurrahman Karabaş'a değil de Alâeddîn-i Karabaş-ı Velî'ye nispet ettiği ve kitabı bu şekilde bastırıldığı için biz de kaynakçada bu ismi kullandık.

Şeyh Said'in tecvidinin konu başlıklarından, konuların muhteviyatından ve verdiği örneklerden yola çıkarak tecvidinin Osmanlı medreselerinde en çok okutulan ve yukarıda isimlerini verdiğimiz tecvidlerden hangisiyle uyumlu olduğuna baktık. Aşağıda detaylı olarak inceleyeceğimiz şekilde söz konusu tecvidin aslının *Karabaş* tecvidi olduğu kanaatine vardık. Ancak *Karabaş* tecvidinde konular yer yer soru-cevap şeklinde işlenirken Şeyh Said'in tercümesinde bu üslup tercih edilmemiştir. *Karabaş* tecvidindeki başlıklar, konuların muhteviyatı ve verilen örnekler; Şeyh Said'in tecvidindeki konu başlıklarıyla, konularının muhteviyatıyla ve örnekleriyle örtüşmektedir. Her ikisinde de şu konu başlıkları yer almaktadır:

2.1. Hamdele-Salvele

Hamdele ve Salvele'den sonra işlenen *Med* harfleri her ikisinde de başlıksız verilmiştir. Her ikisinde de diğer tüm tecvidlerde olduğu gibi üç *Harf-i Med* olduğu söylenmiş ve bunların *elif*, *vâv* ve *yâ* harfleri olduğuna değinilmiştir. İki tecvide göre de *vâv sakin*, önceki harf *ötreli*; *yâ sakin*, önceki harf *esreli* ve *elif* ise daima *sakin* olduğu için önceki harf *üstünlü* olduğunda *harf-i med* olurlar. İkisinde de geçtiği üzere, iki *sebeb-i med* vardır. Bunlar *hemze* ve *sükûn* olup *hemze* daima hareketli *elif*, *sükûn* ise harekesiz herhangi bir harftir. Her ikisinde de bu üç harfin *med* harfi olarak geçtiği "أوتينا" kelimesi örnek olarak verilmektedir.¹⁹

2.2. Medd-i Tabi'î

Karabaş'ta bu başlık "Babu Medd-i Tabi'î", tercümede ise "Babü'l-Meddi't-Tabi'î" olarak verilmektedir. Her ikisine göre de bir kelimedede *harf-i med* olup *sebeb-i med* bulunmazsa *medd-i tabi'î* gerçekleşir. Her ikisinde de verilen örnekler aynı olup şunlardır: "أَبَدًا", "طَه", "أَلَيْتُ", "رَا" ve "حَم" min "هَاس"ı. İki tecvide göre de bu meddin uzatma miktarı bir elif, yani bir parmak kaldıracak süredir.²⁰

2.3. Medd-i Müttasıl

Karabaş'ta bu başlık; "Müttasıl" kavramı, "El" takısı olmadan "Babu Medd-i Müttasıl", tercümede ise bu kavramın başına "El" takısı getirilerek "Babu Medi'l-Müttasıl" olarak verilmektedir. Ancak yukarıda da değindiğimiz gibi tercümede bu başlık altında bir satır verilip devamı bir önceki sayfaya sehven kaydığı için söz konusu sayfaya bakılmadığı takdirde bir sonraki konu olan *Medd-i Lazım* ile karıştırılabilmektedir.²¹ Her ikisinde de, *harf-i medden* sonra *sebeb-i med hemze* olup ikisi bir kelimedede olsa *medd-i müttasıl* olur, diye kısaca *medd-i müttasıl* tarif edildikten sonra *medd-i müttasılın* bulunduğu örnekler olarak "جِيءَ وَجَاءَ إِذَا، أَوْلَيْتُكَ" verilmiştir. Ancak *Karabaş*'ta verilen *سوء* örneği, Şeyh Said'in tercümesinde verilmemiştir.²² Bu örneklerden sonra, her iki tecvidde de *medd-i müttasılın*

16 Bk. Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Meral Yayınevi, 1972), 1/138. (1. Numaralı dipnot)

17 Bk. Karabaş Velî, *Tam Karabaş Tecvidi*, 2.

18 Bk. Kerim Kara, "Karabaş Velî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/371.

19 Karabaş Velî, *Tam Karabaş Tecvidi*, 47; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 116.

20 Karabaş Velî, *Tam Karabaş Tecvidi*, 47-48; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 116.

21 Karabaş Velî, *Tam Karabaş Tecvidi*, 48; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 116-117.

22 Bk. Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 93/a.

muttafakün aleyhi olduğu ve bunun da tüm kâriilerin kendi ölçülerine göre bu durumdaki kelimeleri *kasr* etmeyip uzattıkları anlamına geldiği söylenmiştir. Daha sonra, her iki tecvid de bu *meddin* kırâat-ı Âsım'ın Hafs rivayetine göre dört elif miktarı olduğu kaydedilmiştir.²³

2.4. Medd-i Münfasıl

Şey Said Efendi'nin tercümesinin el yazmasında bu başlıkta sadece "Babu" kelimesi mevcuttur. Bunun sebebinin de kitaba alınan elyazması baskısında "Münfasıl" lafzının çıkmamış olduğu Abdulilah Fırat'ın tercümesinden anlaşılmaktadır. Zira, Fırat'ın tercümesinde bu başlık, "Medd-i Münfasıl" olarak verilmiştir. Her iki tecvide de *medd-i münfasıla* örnek olarak "إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَ يَا أَيُّهَا" verilmiştir. Ancak Şeyh Said'in tercümesinde "إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ" örneğindeki الله lafzı mevcutken,²⁴ *Karabaş*'ta "الله" lafzı mevcut değildir.²⁵ Ayrıca *Karabaş*'ta verilen "تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ" örneği, Şeyh Said'in tercümesinde yoktur. Yine her ikisinde de *medd-i münfasılın* med harfinin bazen mukadder bir *vâv* olduğu söylendikten sonra Şeyh Said örnek olarak "أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ" cümlesini ve "عِنْدَهُ إِلَّا" kelimelerini verirken *Karabaş*, birinci örneği tam verdikten (عِنْدَهُ إِلَّا بِأَذْنِهِ) sonra ikinci örneği "يَأْذِنُهُ" kelimesiyle (عِنْدَهُ إِلَّا بِأَذْنِهِ) vermektedir.

İki tecvide geçen mukadder "vâv"ın örnek karşılaştırması		
Karabaş	أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ	عِنْدَهُ إِلَّا بِأَذْنِهِ
Şeyh Said Efendi	أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ	عِنْدَهُ إِلَّا

Ayrıca, ikisinde de, *medd-i münfasılın* med harfinin bazen mukadder *yâ* olduğu söylenir ancak Şeyh Said'in tercümesinde "وَمَا يَكْذِبُ بِهِ إِلَّا" ve "مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا" şeklinde örnekler verilirken *Karabaş*'ta da aynı örnekler verilir. Ancak *Karabaş*'ta verilen "مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا" örneği "بِمَا شَاءَ" ifadesiyle (بِمَا شَاءَ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا) verilmiştir. Öte taraftan, Fırat'ın tercümesinde örnek olarak sadece "وَمَا يَكْذِبُ بِهِ إِلَّا" örneği "وَمَا يَكْذِبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ" şeklinde verilmiştir. Verilen örneklerden sonra her iki tecvide de *medd-i münfasılın* uzatma miktarının muhtelifün fih olduğu ve bunun da kâriilerin bazısının bu durumdaki kelimeleri *med* ile bazısının da *kasr* ile okuduğu anlamına geldiği ve kırâat-ı Âsım'ın Hafs rivayetine göre bu *meddin* uzatma miktarının dört elif miktarı olduğu kaydedilmiştir.²⁶

Her iki tecvide ve Fırat'ın çevirisinde geçen mukadder "Yâ"ın örnekleri		
Karabaş	وَمَا يَكْذِبُ بِهِ إِلَّا	بِمَا شَاءَ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا
Şeyh Said Efendi	وَمَا يَكْذِبُ بِهِ إِلَّا	مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا
Abdulilah Fırat	وَمَا يَكْذِبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ	

2.5. Medd-i Lâzım

İki tecvide de *harf-i medden* sonra *sebeb-i med* olan *sükûn-i lâzım* gelirse *medd-i lâzım* olur, diye kısa bir açıklamadan sonra *sükûn-i lâzım* şöyle tarif edilmiştir: *Vakfen* ve *vaslen* sabit olan *sükûna sükûn-i lâzım* denilir. İki tecvide de geçtiğine göre *medd-i lâzım*, dört çeşittir.

1. *Medd-i Lâzım Kelime-i Musakkale*: Örnek; "وَلَا الضَّالِّينَ - الْحَاقَّةُ - تَأْمُرُونِي".
2. *Medd-i Lâzım Kelime-i Muhaffefe*: Örnek; "أَلَّا".
3. *Medd-i Lâzım Harf-i Musakkale*: Örnek; "الم"ın "lam"ı, "المص"ın "lam"ı, "طسم"ın "sîn"i.
4. *Medd-i Lâzım Harf-i Muhaffefe*: Örnek; "الم"ın "mîm"i, "المص"ın "mîm"i ve "sâd"ı, "الر"nın "lâm"ı ve "حم"ın "mîm"i.

Bu örneklerden sonra her iki tecvid de *medd-i lâzımın* muttafakün aleyhi ve miktarının da tüm kurrâya göre dört elif miktarı olduğu kaydedilmiştir.²⁷

23 Bk. Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 46; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 117.

24 Bk. Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 93/a.

25 Bunu da, الله lafzının örnekte bir yerinin olmadığına bağlamaktayız.

26 Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 44-45; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 117.

27 Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 44-45; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 117-118.

2.6. Medd-i 'Ârız

İki tecvidte de *harf-i medden* sonra *sebeb-i med sükûn-i 'ârız* gelse *medd-i 'ârız* olur ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeden sonra *sükûn-i 'ârızın* ne olduğuna değinilmektedir. Buna göre; *sükûn-i 'ârız*, *vakfen* sabit, *vaslen* sâkıt olan -yani herhangi bir kelimenin üzerinde durunca meydana çıkan ve durmayıp o kelimeye devam edince kelimedenden düşen- *sükûna* denir. *Medd-i 'ârız* örnek olarak ikisinde de şu örnekler vardır: “يَوْمَ الدِّينِ - نَسْعَيْنَ”. İki tecvidte de mühtelefün fih olduğu için *medd-i 'ârızın* uzatmasının caiz olduğu söylendikten sonra üzerinde durulan kelimenin son harekesine göre bu *medte* ortaya çıkan durumlar aktarılır.

Buna göre;

a. Üzerinde durulan kelimenin son harfi üstünlü olursa üç vecih caizdir. Bunlar da *tûl*, *tavassüt* ve *kasr*dır.

b. Son harf esreli olursa dört vecih caizdir. Bunlar da *tûl*, *tavassüt*, *kasr* ve *revm*dir.

c. Son harf ötreli olursa yedi vecih caizdir. Bunlar da *tûl*, *tavassüt*, *kasr*; *tûl* ile *işmâm*, *tevassüt* ile *işmâm*, *kasr* ile *işmâm*, *kasr* ile *ravm*.

Fırat'ın tercümesinde ve *Karabaş*'ta yukarıda aktardığımız haller olduğu gibi yazılsa da el yazmasında biraz farklılık olduğu için aradaki farkı -daha doğrusu Şeyh Said'in gözünden kaçan bir durumu- belirtmek için aşağıda bu durumları tablo halinde vermeyi uygun bulduk.

Haller	No	Karabaş	H. Ali Eser'in Karabaş Sadeleştirilmesi	Şeyh Said	Fırat
Kelimenin sonu üstün olursa	1.	Tûl	Tûl	Tûl	Tûl
	2.	Tavassüt	Tavassüt	Tavassüt	Tavassüt
	3.	Kasr	Kasr	Kasr	Kasr
Kelimenin sonu esre olursa	1.	Tûl	Tûl	Tûl	Tûl
	2.	Tavassüt	Tavassüt	Tavassüt	Tavassüt
	3.	Kasr	Kasr	Kasr	Kasr
	4.	Kasr ile revm	Revm	Revm	Kasr ile revm
Kelimenin sonu ötre olursa	1.	Tûl	Tûl	Tûl	Tûl
	2.	Tavassüt	Tavassüt	Tavassüt	Tavassüt
	3.	Kasr	Kasr	Kasr	Kasr
	4.	Tûl ile işmâm	Tûl ile işmâm	Tûl ile işimâm	Tûl ile işmâm
	5.	Tavassüt ile işmâm	Tavassüt ile işmâm	Tavassüt ile işmâm	Tavassüt ile işmâm
	6.	Kasr ile işmâm	Kasr ile işmâm	Kasr ile işmâm	Kasr ile işmâm
	7.	Kasr ile revm	Revm	Revm	Kasr ile revm

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere kelimenin sonu ötre olduğunda çıkan hallerde bir karışıklık var gibi görünüyor. Buna göre, *Karabaş*'ta ve Fırat'ın tercümesinde diğer tecvid kitaplarında olduğu gibi²⁸ bu haller doğru verilmiş olsa da hem Şeyh Said'in tercümesinde hem de *Karabaş*'ın sadeleştirilmesinde *Karabaş*'ta geçen “*Kasr* ile *işmâm* bir de *revm*” ifadesi yanlış okunmuştur. *Karabaş*'ın bu cümleden kastettiği, “*Kasr* ile *işmâm* ve *kasr* ile *revm*” olduğu halde Şeyh Said ve Ali Eser bu cümleyi “*Kasr* ile *işmâm* ve *revm*” olarak anlamışlar.²⁹ Bunun yanı sıra yine kelimenin sonu esre olduğu durumda *Karabaş*'ta geçen “*Kasr* bir de *revm*” ifadesi yine hem Ali Eser hem de Şeyh Said tarafından “*Kasr* ve *revm*” olarak okunmuştur. Halbuki *Karabaş*'ın buradaki kastı, “*Kasr* ve *kasr* ile *revm*”dir.³⁰

Her iki tecvidte de kelimenin sonunda durulduğunda çıkan hallerden bahsettikten sonra *revm* ve *işmâm*ın tarifi yapılmaktadır. Buna göre *revm*, hafif bir ses ile harekeyi belli etmek iken *işmâm* ise *sükûndan* sonra dudakları öne doğru toplamaktır. Ancak *Karabaş*'ta *işmâm* için, “*Sükûndan* sonra dudakların yummağa derler” ifadesi, Ali Eser'in sadeleştirmesinde olduğu gibi geçer.³¹

28 Örnek olarak bk. Mehdi Muhammed el-Harrâzî, *Büğyetü'l-mürîd min ahkâmî't-tecvîd* (Beyrut: Darü'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 2019), 227.

29 Her ne kadar *revm* halinde doğal olarak *kasr* olduğu bilirse de söz konusu tecvidler sadeleştirme ve tercüme olduğu için asıl metne bağlı kalmaları gerektiğine inandığımız için onların yanlış okuduğunu söylüyoruz.

30 Krş. Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 14, 44; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 119 ile vr. 100/b; Harrâzî, *Ahkâmî't-tecvîd*, 227.

31 Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 14.

2.7. Medd-i Lîn

Karabaş'ta, diğer başlıklarda olduğu gibi bu başlık da "El" takısı olmadan geçer ancak Şey Said tercümesinde bu başlık, "Babü'l-Meddi'l-Lîn" olarak "El" takısı ile geçmektedir. Her iki tecvide göre, *harf-i lîn*den sonra *sebeb-i med* sükûn gelirse *medd-i lîn* olur. *Harf-i lîn*, *sakin vâv* ile *sakin yâ* olup kendilerinden önceki harfin harekesinin üstün olmasıdır. İki tecvidde de "مِنْ خَوْفٍ - وَالصَّيْفِ - عَلَيْهِ - وَلَا نُؤْمُ - عَلَيْهِ" örnekleri verilmiştir. Yine iki tecvidde de *medd-i lîn*in muhtelifün fihi olduğu için caiz ve *sebeb-i med sükûn-i lazim* olursa iki vecih caiz, bunların da *tûl* ve *tevassüt* olduğu söylendikten sonra "كَهَيْعَصٍ - عَسَقَ حَمٍ" örnekleri verilir³² ve bu örneklerdeki *tûl* ile *tevassütün* 'ayn harflerinde, öte yandan *sükûn-i ârız* olduğunda *medd-i ârız*da olduğu gibi üç, dört veya yedi vecih caiz ve örneklerinin de yukarıda verilen örnekler olduğu söylenir.³³ Ancak Fırat'ın tercümesinde bu örnekler "مِنْ خَوْفٍ - وَالصَّيْفِ - عَلَيْهِ - وَلَا نُؤْمُ" şeklinde tekrarverilir.³⁴

2.8. Tenvîn ve Nûn-i Sâkin

Karabaş'ta bu başlık verdiğimiz gibi verilirken³⁵ Şeyh Said'te yine "El" takısı ile "Babü't-Tenvîni ve'n-Nûnî's-Sâkineti" şeklinde verilmiştir. İki tecvidde iki üstüne, iki esreye ve iki ötreye *tenvîn*, cezimli *nûna* ise *nûn-i sâkin* denildiği geçmektedir.³⁶

2.9. İhfâ

İki tecvid de *ihfânın* on beş harfi olduğunu söyler ve bunların "صَفٌّ ، ذَا ، ثَنَا ، جُودٌ ، شَخِصٌ ، قَدْ ، سَمَا ، كَرَمًا ، ضَعُ ، ظَالِمًا ، فَتْرِي" harfleri (yani "ت ت ج د ذ ز س ش ص ض ط ظ ف ق ك" harfleri) olduğunu söyledikten sonra *tenvîn*in veya *nûn-i sâkin*in bu on beş harften birine uğradığı takdirde *ihfânın* ortaya çıkacağını kaydeder. Örnek olarak da ikisi de "عَنْي كَرِيمٌ - وَفَتْحٌ قَرِيبٌ - عَنْ صَلَاتِهِمْ" örneklerini verdikten sonra *ihfânın*; *izhâr* ile *idgâm* arası, *şeddeden* uzak *günnenin* ise baki kalmasıyla okuma durumudur, diye tarif edilmiştir.³⁷

2.10. İzhâr

Her iki tecvide göre de altı tane *izhâr* harfi vardır ve bu harfler "أَلَلَّه - حَيٌّ - خَالِقٌ - عَدْلٌ غَنِيٌّ - هَادِيًا" ism-i şeriflerin ilk harfleridir. İkisinde de, *tenvîn* veya *nûn-i sâkin* bu altı harften birine uğradığında *izhâr* olur, denildikten sonra "غَفُورٌ" örnekleri verilir ve *izhâr*, iki harfin arasını birbirinden uzaklaştırarak ayırmaktır, diye tarif edilir.³⁸

1.11. İklâb

Karşılaştığımız iki tecvidde de *iklâb* harfinin *bâ* harfi olduğu geçmektedir. Ancak *Karabaş*, sayı belirtmezken Şeyh Said, sayıyı yani "Bir"i de belirtmiştir. İkisine göre de *tenvîn* veya *nûn-i sâkin*in *bâya* uğramasıyla *iklâb* olmaktadır. Verdikleri örnekler de "سَمِيعٌ بَصِيرٌ - مِنْ بَعْدِ لَيْتَبَدَنَّ" dir. Daha sonra *iklâbın* tarifini şu şekilde yapmaktadırlar: *Tenvîn* veya *sakin nûnu* tam bir *mîme* çevirmek ve bu *mîmi* de *bâdan* önce *günne* ile *ihfâ* etmektir.³⁹ Ancak Fırat'ın tercümesinde Arapça ibarede geçen "وَإِخْفَاؤُهَا عِنْدَ الْبَاءِ بِعَتَّةٍ" ifadesi, "*Bâ* harfinden önce *günne* ile *ihfâ* ederek..." diye tercüme edilmiştir.⁴⁰ *İklâbın* tarifinden sonra *günneyi* de şu şekilde tarif etmektedirler: Genizden gelen sese *günne* denir.⁴¹

32 *Karabaş*'ta, örneklerden sonra "Kavl-i şeriflerinde vaki olan" ifadesi ne Şeyh Said'te ne de Fırat'ta vardır. [Bk. *Karabaş Veli, Tam Karabaş Tecvidi*, 43; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 94/b ile 119.]

33 *Karabaş Veli, Tam Karabaş Tecvidi*, 43; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 94/b.

34 Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 119.

35 Yalnız iki tecvidde de tüm başlıklarda "Babu" kelimesi vardır.

36 *Karabaş Veli, Tam Karabaş Tecvidi*, 43; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 119, 120.

37 *Karabaş Veli, Tam Karabaş Tecvidi*, 42, 43; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 121.

38 *Karabaş Veli, Tam Karabaş Tecvidi*, 42; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 120.

39 Krş. *Karabaş Veli, Tam Karabaş Tecvidi*, 42; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 101/b.

40 Bk. Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 121. Ayrıca *iklâbın* Arapça tarifinin Türkçe tercümesi için bk. Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yayınları, 2011), 176.

41 Bk. *Karabaş Veli, Tam Karabaş Tecvidi*, 42; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 101/b.

1.12. İdğâm-ı Ma'a'l-Ğünne

İki tecvid de *idğâm-ı ma'al-ğünnenin* dört harfi olduğu ve bunların da “يَمُونُو”daki “Yâ, mîm, nûn ve vâv” harfleri olduğu söylendikten sonra *tenvîn* veya sakin *nûn*un bu dört harften birine uğradığı takdirde *idğâm-ı ma'al-ğünne* ortaya çıkacağı geçmektedir. Örnek olarak da “خَيْرًا يَرُهُ - فَضْلًا مِنَ اللَّهِ - وَمَنْ يَعْمَلْ” verilmektedir. Bu örneklerden sonra, *vâv* ile sakin *nûn*un veya *yâ* ile sakin *nûn*un “بُنْيَانٌ - فِنْوَانٌ - صِنْوَانٌ” kelimelerinde olduğu gibi aynı kelimedede buldukları takdirde *izhâr* olunacağı geçmektedir.⁴² Ancak Fırat, bu örneklere ek olarak “دُنْيَا” kelimesini de vermektedir.⁴³

1.13. İdğâm-i Bilâ Ğünne

İki tecvid de *idğâm-i bilâ ğünnenin* iki harfi olduğunu söyler. Ancak Karabaş, bu harflerin “لَر” harfleri; Şeyh Said ise direk *lâm* ve *râ* harfleri olduğunu söyler. İkisine göre de *tenvîn* veya sakin *nûn* bu harflerden birine uğrarsa *idğâm-i bilâ ğünne* olur. Örnek olarak da “عَفْوَرٌ رَحِيمٌ - هُدًى لِلْمُتَّقِينَ - مِنْ رَبِّهِمْ” vermektedirler.⁴⁴

1.14. İdğâm-i Misleyyn

Karşılaştırdığımız iki eserde de *idğâm-i misleyynin* sakin olan bir harfin kendi misline uğramasıyla ortaya çıktığı söylenir ve örnek olarak da “فَمَا رِبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ - أَنْ أَضْرَبَ بَعْضَاكَ - أَوْ أَوْ نَصْرُوا” verildikten sonra *idğâm-i misleyynin* tarifine geçerler. Ancak Karabaş, “Tarifi: مَا اتَّخَذَا مَخْرَجًا وَصِفَةً (Mahrec ve sıfat bakımından aynı olan)” derken Şeyh Said, “مَا اتَّخَذَا مَخْرَجًا وَصِفَةً” demektedir.⁴⁵

İki tecvid de bir *nûn-i sakinin* başka bir *nûna* uğraması durumunda hem *idğâm-i misleyyn* hem de *idğâm-i ma'a'l-ğünne* olacağını söyledikten⁴⁶ sonra *mîm-i sakinin* hallerine geçerler. Buna göre *mîm-i sakinin* şu üç hali vardır:

1. *Mîm-i sakin*, *mîme* uğrarsa *idğâm-i misleyyn-i maa'l-ğünne* olur.

Örnek: “عَلَيْهِمْ مُؤَصَّدَةٌ - أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ”.

2. *Mîm-i sakin*, *bâya* uğrarsa *ihfâ* olur.

Örnek: “إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ - تَزْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ”.

3. *Mîm-i sakin*, *mîm* ve *bâ* dışındaki harflerden birine uğrarsa *izhâr* olur.

Örnek: “هُم فِيهِ . لَكُمْ دِينُكُمْ”.

Ancak Fırat'ın tercümesinde yukarıda söylediğimiz *ihfâ* ve *izhâr*ın ikisi de *şefevî* olduğu belirtilirken Karabaş ve Şeyh Said'te bu belirtilmiyor.⁴⁷

1.15. İdğâm-i Mütecâniseyn

İki tecvide göre de mahreçleri aynı, sıfatları farklı olan iki harf birbirine uğradığında *idğâm-i mütecâniseyn* olur ve bunlar da şu üç mahreçtedir:

1. *Tâ* (ط), *dâl* ve *tâ* harflerinin mahreci olup örnekleri şunlardır: “لَيْنُ بَسَطَتْ - وَقَالَتْ طَائِفَةٌ - أَتَقَلَّتْ دَعْوَا اللَّهِ - مَا عَبَدْتُمْ”.

2. *Zâ*, *sâ* ve *zâl* (ذ ث ظ) harflerinin mahreci olup örnekleri şunlardır: “إِذْ ظَلَمُوا - يَلْهَثُ ذَلِكَ”.

3. *Bâ* ile *mîm* mahreci olup örneği şudur: “يَا بَنِيَّ اذْكَبْ مَعَنَا”. Bu malumattan sonra ikisi de *idğâm-i mütecâniseyni*

42 Bk. Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 41; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 101/b.

43 Bk. Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 121.

44 Bk. Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 41; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 101/b.

45 Fırat'ın tercümesinde de Karabaş'taki gibi geçmektedir. Bk. Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 122.

46 Bundan sonraki ibarelerde ikisinin arasında üslup bakımından ince farklılıklar vardır. Önce ikisi de *nûndan* bahsedince *nûn-i sakin* der fakat konu *mîme* geldiğinde Karabaş, “Mîm-i sakin” derken Şeyh Said, sadece “Mîm” der. Sakin *mîmin* hallerinde de bu üslup devam etmektedir. Örneğin Karabaş, “Sakin *mîm*, *mîme* uğrarsa...” der ancak Şeyh Said, “Sakin olan (Burada “es-Sakin” şeklinde el takısıyla kullanıldığı için söz konusu sakin olan harfin *mîm* olduğu belli olduğundan tekrara düşmemek için “mîm” dememiş) kendi mislindeki birine uğrarsa...” demektedir. [bk. Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 40, 41; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 101/b, vr. 102/a.] Tabi bu farklılıklardan ikisi arasında farklı anlamlar çıkarmamaktadır.

47 Krş. Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 40; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 102/a; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 122.

48 Fırat, bu örneklere ek olarak “اذ ناكل” örneğini de vermektedir. Bk. Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 123.

“مَاتَحَدًا مَخْرَجًا وَاخْتَلَفًا صِفَةً” (Mahrecleri aynı sıfatları farklı olan) ifadesiyle tarif ederler. Ancak yukarıda *idğâm-i misleynde* de belirttiğimiz gibi burada da Karabaş, “Tarifi: مَاتَحَدًا مَخْرَجًا وَاخْتَلَفًا صِفَةً” derken Şeyh Said, “مَاتَحَدًا مَخْرَجًا وَاخْتَلَفًا صِفَةً” (şeklinde) tarif etmişler” demektedir.⁴⁹

1.16. İdğâm-i Mutekâribeyn

Bu başlık altında iki tecvid de *idğâm-i mutekâribeyn*in nasıl gerçekleştiğini kısaca anlatmaktadır. İkisine göre de mahrecinde veya sıfatında birbirine yakın olan iki harf birbirine uğradığında *idğâm-i mutekâribeyn* olmaktadır. Ancak *Karabaş*'ta “İki harf” ve “birincisinin sakin olması” ifadesi yer almazken Şeyh Said'te bu iki ifade de yer almaktadır. Öte yandan hem Fırat'ın tercümesinde hem de Eser'in sadeleştirmesinde bu ifadeler *Karabaş*'ta olduğu gibi geçer.⁵⁰ Ayrıca karşılaştırdığımız iki tecvidte de *idğâm-i mutekâribeyn*in iki mahreçte olduğu ve bunların birincisi *lâm* ve *râ* harfleri, örnekeri de “قُلْ رَبِّ - بَلْ رَفَعَهُ اللهُ” olduğu, ikici mahrecin ise (kalın) *kâf* (ق) ve (ince) *kâf* (ك), örneği de “أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ” olduğu geçer. Daha sonra ikisi de *mutekâribeyn*in tarifini “مَاتَقَارِبًا مَخْرَجًا أَوْ صِفَةً” (Mahreç veya sıfat bakımından birbirine yakın olanlar) ifadesiyle yapmaktadır. Ancak yukarıda da değindiğimiz gibi burada da *Karabaş*, “tarifi: ...” derken Şeyh Said, “... (şeklinde) tarif etmişler” demektedir.⁵¹

1.17. İdğâm-i Şemsiye

Bu başlık altında *Karabaş*, on dört *idğâm-i şemsiye* harfinin olduğunu söylerken Şeyh Said, ana metinde on beş olduğunu söyler ancak sonradan bu yanlış fark etmiş olacak ki “beş” kelimesinin hemen üzerinde “dört” kelimesini haşiye şeklinde yazmıştır. Ayrıca Şeyh Said, yine ana metinde “harf” kelimesini unutmuş ama ibarenin hemen üstünde yine haşiye şeklinde “harf” kelimesini yazmıştır. İkisi de bu on dört harfin

تُبُّ ثُمَّ دَخَّ ذُنْبًا رَمِي زِدْ سُمْعَةً

”بُ شَمَّ صَدْرَ ضَيْفٍ طَابَ ظَنٌّ لَهُ نَعْمَ“ beytinde bulunan kelimelerin ilk harfleri olduğunu söyler. Buna göre bunlar, “ث ت د” harfleridir. Yine ikisinde de bu harflerden biri *el takıs*ına uğradıkları takdirde *idğâm-i şemsiye* ancak *nûna* uğradıklarında ise *idğâm-i şemsiye bilâ günne* meydana geleceği geçmektedir. İkisi de örnek olarak, “وَالشَّمْسِ-وَالتَّيْنِ-وَالنَّاسِ” vermektedirler. Ancak Fırat ve Eser, bu örnekleri ayrı ayrı vermektedirler. Şöyle ki: önce *nûna* uğradıkları takdirdeki örneği, sonra da *nûn* dışındakilere uğradıkları takdirdeki örnekleri vermektedirler.⁵²

1.18. İzhâr-i Kameriye

Bu başlık altında da ikisi de on dört *izhâr-i kameriye* harfinin olduğunu söyler ancak *Karabaş* bu on dört harfin bulunduğu kelimeleri direkt verirken Şeyh Said “Şu kelimelerde toplanmıştır” dedikten sonra “أَبْعَ حَجَّكَ وَحَفَّ عَقِيمَةَ” kelimelerini vermektedir. Buna göre bunlar, “أ ب ج ح خ غ ف ق ك م و ه ي” harfleridir. İkisine göre de *lâm-ı tarif* bu on dört harften birine uğradığında *izhâr-i kameriye* meydana gelmektedir ve ikisi de şu örnekleri vermektedir: “وَالعُضْرِ وَالْفَجْرِ وَالْقَمْرِ”.⁵³

1.19. Kalkale

Bu başlık altında da ikisi de beş *kalkale* harfinin olduğunu söyler. Yine yukarıdaki başlık altında olduğu gibi burada da *Karabaş*, bunlar “قَطْبُ جِدِّ” harfleridir, derken Şeyh Said bunlar “قَطْبُ جِدِّ”de toplanmıştır”, demektedir. İkisine göre de bu harflerden biri kelimenin ortasında veya sonunda sakin olarak geldiklerinde *kalkale* olur ve örnek olarak da “يَدْخُلُونَ-بِالْحَقِّ-أَحَدًا” kelimelerini vermektedir. Bu açıklamadan sonra ikisi de *kalkalenin* tarifini “Kuvvetli bir ses işitilecek şekilde mahrecin sarsılmasıdır.” şeklinde yapmaktadır. Ancak Arapça tarifte geçen ve “İşitilecek” anlamına gelen sığa, *Karabaş*'ta, muzekker ğaib sığasıyla “يُسْمَعُ” şeklinde” verirken Şeyh Said, müennes ğaib sığasıyla “تُسْمَعُ” şeklinde” vermektedir.⁵⁴

49 Bk. Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 40; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 102/a, vr. 102/b.

50 Krş. Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 40; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 102/b; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 123; Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 26.

51 Krş. Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 39, 40; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 102/b.

52 Krş. Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 39; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 102/b; Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 28; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, 123, 124.

53 Bk. Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 39; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 103/a.

54 Bk. Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 38; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 103/a.

1.20. Hükümü'r-Râ

Bu başlığın altındaki bilgiler iki tecvidde de hemen hemen aynıdır ancak Arapça özelliğinden dolayı bazı yerlerde Şeyh Said, bahsettiği kavramları tekrar etmez. Örneğin, daha önce bahsettiği "İsti'lâ harfî" yerine "Harf" in başına el takısını getirerek "el-Harf" deyip cümleden *isti'lâ*dan bahsedildiği anlaşılmaktadır. Verilen tüm örnekler de uyuşmaktadır. Buna göre *râ*nın hükümleri şunlardır:

a. *Râ* harfî üstünlü veya ötreli olduğunda kalın okunur.

Örnek: "الرَّحْمَنُ - الرَّحِيمُ - وَالرُّوحُ - نَضْرَمِنَ اللّٰهِ".

b. *Râ* harfî esreli olduğunda ince okunur.

Örnek: "بِالْبَيْرِ".

c. *Râ* harfî sakin olup öncesi üstünlü veya ötreli olursa kalın okunur.

Örnek: "وَأَنْحَزَ - مَنْ شَكَزَ - بِالنُّذُرِ".

d. *Râ* harfî sakin olup öncesi esreli olursa ince okunur.

Örnek: "وَاضْطَبِرَ - وَاسْتَعْفَزَهُ". Bu durumda *râ* harfinden sonra *isti'lâ* harflerinden biri gelirse *râ* kalın okunur. Örnek: "مِرْضَادًا - وَقِرْطَابِينَ - وَفِرْقَةَ". Ancak *isti'lâ* harfî esreli olursa ince okunması da caizdir. Örnek: "كُلُّ فِرْقٍ". *İsti'la* harfleri "حُصَّ ضَغُطٍ قَطٌ" harfleridir.

e. *Râ* harfî esreli olup önceki harfî esresi de 'ârız esre olursa kalın okunur.

Örnek: "أَرْجِعِي - لِمَنْ أَرْتَضِي".

f. *Râ* harfî sakin olup öncesi de sakin olursa öncesinin sakinliğine itibar edilmez. Bu durumda şayet öncesinde bulun sakin harften önceki harf;

f.a. üstünlü veya ötreli olursa kalın okunur.

Örnek: "بِالصَّبْرِ - مِنْ كُلِّ أَمْرٍ",

f.b. esreli olursa ince okunur.

Örnek: "قَدِيرٌ - بِصِيرٌ".

g. *Râ* sakin olup önceki harf lîn harflerinden biri olursa ince okunur.

Örnek: "حَيْرٌ . سَيْرٌ".

1.21. Lafzatü'llah

Bu başlık altında da iki tecvid de *Lafzatü'llah* 'ı kısa bir şekilde işler ancak Karabaş'ta verilen örnekler Şeyh Said'in ana metninde yoktur, kanaatimizce Şeyh Said bu örnekleri sehven ana metne almamış, zira *lafzatü'llah*ın hem kalın okunması hem de ince okunması durumunda verilen örnekleri haşiye şeklinde vermiş ve *Karabaş*'ın örnekleriyle aynıdır. İkisine göre de Allah lafzı, öncesi üstünlü veya ötreli olduğu takdirde kalın, esreli olduğu takdirde ise ince okunur. Kalın okunması gerektiğine "هُوَ اللّٰهُ - نَضْرَمِنَ اللّٰهِ"; ince okunması gerektiğine ise "بِاللّٰهِ - لِلّٰهِ" örnekleri verilmektedir.⁵⁵

1.22. Zamîr

Bu başlık altında işlenen *zamir* konusu da ikisinde de örnekler dahil aynıdır. Buna göre;

a. *Zamir*den önceki harf harekeli olursa *zamir* uzatılarak okunur.

Örnek, "إِنَّهُ - بِهِ - وَوَلَهُ".

Bu örneklerden sonra iki tecvid de "وَمَا نَقَمَةٌ - لَمْ يَنْتَه" kelimelerindeki hanın kelimenin aslından olup *zamir* olmadığından dolayı uzatılmadığını söyler.

b. *Zamir*den önceki harf esreli olursa *zamir* uzatılmaz.

Örnek, "عَلَيْهِ - إِلَيْهِ - فِيهِ".

55 Bk. Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 37; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 102/b.

Yine iki tecvid de Furkân sûresinde (69. Ayet) bulunan "فِيهِ مَهَانًا" örneğindeki *zamir*in uzatılarak okunduğunu söyler.⁵⁶

1.23. Sekte

Sekte konusunu işlerken iki tecvid de başta hemen hemen aynı ifadeleri kullanır. Ancak konunun ortalarından sonra birbirinden üslup olarak biraz farklılaşırlar. Aşağıda aynı ifadeleri kullandıkları bölümü olduğu gibi, birbirinden üslup olarak farklılaştıkları bölümü ise önce Karabaş'ta sonra Şeyh Said'te olduğu gibi aktaracağız.

Kur'an-ı 'Azimü'-ş-Şân'da⁵⁷ dört yerde *sekte* vardır.

1. Kehf sûresindeki "عَوَجًا فَيَمًا",
2. Yasîn sûresindeki "مِنْ مَرَقَدِنَاهَذَا",
3. Kiyame sûresindeki "وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ",
4. Mütaffifin sûresindeki "كَلَّا بَلْأَن" kelimeleri.⁵⁸

Sektenin geçtiği bu dört yeri işledikten sonra yine daha önceki tariflerde olduğu gibi Karabaş, "Tarifi, nefesi kesmeden sesi kesmektir" derken⁵⁹ Şeyh Said, "Nefesi kesmeden sesi kesmek olarak tarif etmişler." demektedir.⁶⁰ Bundan sonraki açıklamalar şöyledir:

Karabaş:

Bilinsin ki, *hâ-i sekte* ile okunan kelimelerin *vasl* hallerinde yani "لَمْ يَسَنَّهْ - وَأَفْتَدَهُ - وَكِتَابِيَهُ وَحَسَابِيَهُ - وَمَالِيَهُ - وَسُلْطَانِيَهُ" de *hâ-i ispat* eden kurrâ için bir *hâ-i sakine* ilhâk lazımdır. Hazreti 'Asım bütün yerlerde *vasl*ında *hâ-i ispat* eyledi. Kurrâ imamlarından bazıları "وَكِتَابِيَهُ-حَسَابِيَهُ" lafızlarında, diğerleri ise ispat etmediler. Ama *vakf* halinde *hâ-i sekte*lerin ispatı müttafakün aleyhidir. Temmet.⁶¹

Şeyh Said:

Bil ki; bazı kurrâya göre, *vasıl* olan *hâ-i sekteye* kısa bir *vakıf* gereklidir. Yani, "لَمْ يَسَنَّهْ - وَأَفْتَدَهُ - وَكِتَابِيَهُ وَحَسَابِيَهُ" de *vasıl* halinde *hâ-i ispat* edenlere *sekte* yapmaları gerekir. 'Asım da bunlardandır. Bazıları ise "وَكِتَابِيَهُ-حَسَابِيَهُ" kelimeleri dışındakilerde ispat ederler. *Vakıf* halinde ise *hâ-i sektenin* ispatı müttakakün aleyhidir.

Yukarıdaki ifadelerden sonra Şeyh Said;

Tecvide dair bu kısa kitabı tüm Kürd kardeşlerimizin yararlanmalarını yaygınlaştırmak için kendisine Saff sûresinin nazil olduğu peygamberin hicretinin 1315 yılı Zilkade-i Haram ayının Cuma gününde Türkçeden Arapçaya tercüme eden kişi, eksikliklerini itiraf eden hakir Muhammed Said İbnü'ş-Şeyh Mahmûd Fevzî İbnü'ş-Şeyh -Rabbânî alimlerinin önderi- Ali es-Sebtî el-Hâlidî el-Palevî -Allah, gizli ve açık sırlarını kutsî kılın!-dir,⁶² diyerek tercümesine son verir.

56 Bk. Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 37; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 102/b.

57 Karabaş "eş-Şân" sıfatını kullanırken Şeyh Said bu sıfatı kullanmayıp sadece "el-Kur'ani'l-'Azîm" ifadesini kullanmış. Bk. Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 36; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 102/b.

58 Bk. Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 36; Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 103/b.

59 Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 36.

60 Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 103/b.

61 Karabaş Veli, *Tam Karabaş Tecvidi*, 36.

62 Said Efendi, *Mecmûatü'l-Fetâva*, vr. 103/b.

Sonuç

Her ne kadar klasik devirde Kürt medreselerinde kıraat ve tecvid ilimleri okutulmuş olsa da modern dönemde söz konusu medreselerde bu ilimler unutulmaya yüz tutmuştur. Ancak Şeyh Said, bu ilimlere bigâne kalmamış ve hem bu ilimleri kendisine bağlı medreselerde okutmuş hem de Kürtlerin yararlanması için Osmanlı medreselerinde en çok okunan *Karabaş* tecvidini Türkçeden Arapçaya tercüme etmiştir. Fakat -en azından o devirde- *Karabaş*'ın kime ait olduğu tam olarak bilinmediği için Şeyh Said, tercümesinin aslının ne ismini ne de müellifini zikretmiştir. Şeyh Said'in torunlarından Abdulilâh Fırat'ın tercüme ederek 2022 yılında bastıracağı *Mecmûatü'l-fetâva* adlı eserde bir Arapça tecvidin olduğunu gördüğümüzde bunun aslını tespit etmeye çalıştık. Tecvidi incelediğimizde bunun *Karabaş* Tecvidi olabileceği ihtimali üzerinde durduk ve konu başlıkları ile örnekleri karşılaştırdık. Vardığımız sonuca göre söz konusu tecvidin *Karabaş*'ın bir tercümesi olduğuna kanaat getirdik. Karşılaştırmada sadece asıl ve tercümeyle yetinmeyip yer yer hem Şeyh Said'in tercümesinin Türkçe çevirisine hem de *Karabaş*'ın sadeleştirmesine müracaat ettik ve bu dört tecvidi karşılaştırıp aralarındaki benzerliklere ve farklılıklara değindik. Bunun sonucunda Şeyh Said'in tercüme ettiği tecvidin *Karabaş* tecvidi olduğuna kanaat getirdik. Zira gerek konu başlıkları, gerek konuların muhteviyatı, gerekse de verilen örnekler ikisinde de hemen hemen aynıdır.

Şeyh Said gibi bir alimin Türkçe bir eseri Arapçaya tercüme etmesi bize göre değerli ve önemlidir. Zira her ne kadar Arapçadan Türkçeye birçok eser tercüme edilmiş olsa da Türkçe bir eserin Arapçaya tercüme edilmesi az rastlanan bir şeydir. Öte yandan Şeyh Said'in söz konusu tercümesi her ne kadar torunu Abdulilâh Fırat tarafından çevrilmiş olsa da bu eserin orijinaline sadık kalınarak işin ehli ilim adamlarınca tekrar Türkçeye çevrilmesi bizce faydalı olacaktır. Zira Fırat'ın çevirisinde *Karabaş*'ın başka çevirilerinden yararlanılarak hazırlandığı izlenimi vermektedir. Bunun yanında Şeyh Said'in tercümesinin hem Kürtçeye çevrilmesi hem de tahkikli bir şekilde Arapça orijinalinin basılması yararlı bir çalışma olacağına inanıyoruz. Bu sayede söz konusu eserin, İslam ümmetinin en çok konuştuğu dillerden olan Kürtçe-Arapça-Türkçe dilleri arasında sağlam bir köprü inşa edilmesine katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Ayar, Talip. *Son Dönem Osmanlı Medreselerinde Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2021.
- Cemal, Salih. *İngiliz ve Fransız Arşiv Belgeleriyle Şeyh Said Hareketi*. İstanbul: Nûbihar Yayınları, 2023.
- Çağlayan, Mehmet. *Şark Uleması*. İstanbul: Çağlayan Yayınları, 1996.
- el-Çânî, Sabahüddin. *'Ulemâuna mine'l-müderrişine fi'l-karni'l-'işrin*. İstanbul: Darü'r-Ravda, 2020.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'an Okuma Esasları*. Bursa: Emin Yayınları, 2011.
- Fırat, Abdulilâh. *Şeyh Said Efendi Hayatı, İlmî, Tasavvufî Anlayışı-1925 Hareketi*. İstanbul: Avesta Yayınları, 2022.
- el-Harrâzî, Mehdi Muhammed. *Büğyetü'l-mürîd min ahkâmi't-tecvîd*. Beyrut: Darü'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 2019.
- Kara, Kerim. "Karabaş Veli". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Karabaş Veli, Ali Alaaddin el-Etval. *Tam Karabaş Tecvidi*. İstanbul: Âlem Yayıncılık, 2011.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *Son Devrin Din Mazlumları*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2018.
- Kurşun, Zekeriya. "Şeyh Said". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. EK-2/560-562. Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Reşan, Nevin Güngör. *Navdarên Kurd*. İstanbul: Doz Yayınları, 2008.
- Said Efendi, Şeyh. *Kütüphane Risalesi*. çev. Abdulilâh Fırat. İstanbul: Avesta Yayınları, 2021.
- Said Efendi, Şeyh. *Mecmûatü'l-Fetâva*. çev. Abdulilâh Fırat. İstanbul: Avesta Yayınları, 2022.
- Serhedî, Kerem. *Serhildana Şêx Seîd Zabînameyên Dadgeha İstîqlalê ya Şerqê*. Ankara: Payız Yayıncılık, 2021.
- Sever, Tahsin. *1925 Hareketi Azadî Cemiyeti*. İstanbul: Nûbihar Yayınları, 2021.
- es-Siverekî, Muhammed Ali. *Mü'cemu e'lami'l-Kürd fi't-tarihi'l-İslamî ve'l-asri'l-hadis fi Kürdistan ve hariciha*. Süleymaniye: Binkey-i Jîn, 2005.
- Tahir, Bursalı Mehmet. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.
- Yıldırım, Kadri. *Kürt Medreseleri ve Âlimleri*. İstanbul: Avesta Yayınları, 2018.
- Zengin, Zeki Salih. *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.

EXTENDED ABSTRACT

Tajweed is a sub-science that deals with the phonetic side of the science of Qiraat, which has been passed down from the Prophet (PBUH) to the present day in order to read the Qur'an beautifully and properly. This science has been taught in madrasas in the Kurdish geography as well as in madrasas in other Islamic geographies and many works have been written about it. However, in the last century, the demand for this science has decreased in Kurdish madrasas. One of the scholars who studied in Kurdish madrasas was Sheikh Said Efendi. Sheikh Said Efendi attached importance to this science in the madrasas under his supervision and taught it to his students. For the benefit of his Kurdish brethren, he translated into Arabic the Tajweed of Karabash, which was written in this science and was the most widely read and taught in Ottoman madrasas after Ibn al-Jazari's al-Muqaddime. Since Arabic was the language of instruction in Kurdish madrasas, it can be said that Sheikh Said translated the tajweed into Arabic and not Kurdish. However, Sheikh Said did not say which tajweed he translated. In the study, we compared similar tajweeds to prove the authenticity of this translation and found that Karabash's and Sheikh Said's translations are compatible with each other, whether it is the titles of the topics, the content of the topics, or the examples given. In addition to these two tajweeds, we also examined the works of Abdulilah Firat, who translated Sheikh Said's translation into Turkish, and H. Ali Eser, who simplified Karabash, and discussed the differences and harmonies between them. As a result of our study, we concluded that the original work translated by Sheikh Said is the Karabash tajweed.

The book entitled *Mejmuat al-fatawa (Fetvâlar Mecmûası)*, prepared by Abdulilah Firat (1946), one of Sheikh Said Efendi's (1865-1925) grandsons, and published by Avesta Publications in 2022, contains some of Sheikh Said Efendi's fatwas on fiqh written in Arabic. Ahmad b. Husayn al-Shahrezûrî al-Kurdî (d. 1242/1827), the Hadith Ijazet-name that Sheikh Said received, the will of the daughter of Sheikhzade Sheikh Muhammad Anzari, and the Tajweed that Sheikh Said translated from Turkish into Arabic. Abdulilah Firat has translated Sheikh Said's manuscript *Fatwas Mejmaa* into Turkish and added the original manuscript to the end of the book. The Turkish section consists of 127 pages. Although the Arabic manuscript does not have page numbers, this manuscript also consists of 103 pages. The Tajweed section is between pages 116-127 in the Turkish translation section and at the end of the Arabic section, there are a total of 6 varnas. Although the Tajweed chapter is untitled in the manuscript, in Abdulilah Firat's translation it is included under the "Tajweed" section. At the end of this Tajwid chapter, Sheikh Said says, "I translated this Tajwid from Turkish into Arabic in order to popularize it for the benefit of our Kurdish brothers," as if to express the lack of interest of Kurdish scholars in the science of Tajwid in his time. However, he does not mention the Tajweed book he based his translation on or which Turkish Tajweed book he translated into Arabic. In this study, we will try to identify the book that was taken as a basis or the book that was originally in Turkish and translated into Arabic by Sheikh Said. While trying to identify the Tajweed in question, we will first start from the examples and then from the topics and the content of the topics.

The Tajweed section, which is among Sheikh Said's manuscripts, consists of 6 barrels of Arabic text. Since it was not written by a calligrapher, this tajweed, which contains different writing features, is mainly written in Rika script, although it sometimes shows the characteristics of Nasih script. The tajweed is legible and its language is simple and comprehensible. A page under the title *Medd-i Muttasil* is mistakenly given as the first page. Accordingly, those who wish to read this tajwid should first look at the second page, then the first page, and then the third and subsequent pages.

At the end of the tajweed he translated, Sheikh Said states that he translated this tajweed from Turkish into Arabic for the benefit of his Kurdish brothers. However, he does not mention which tajweed he translated. The reason for this, as we will explain below, is the absence of the author's name on the Tajweed of Karabash. This is because the Ottoman edition of the book bears only the name of the book (*Karabash Tajwid*). In order to identify the tajwid translated by Sheikh Said, we first tried to identify the tajwids most commonly taught as textbooks in Ottoman madrasas. According to our conclusion, the most commonly taught tajwid books in Ottoman madrasas are Ibn al-Jazari's (d. 833/1429) *al-Muqaddima* and Sheikh Abdurrahman Karabashi's (d. 904/1498-1499) *Karabash*.

Although it is not known exactly who the author of the tajwid named *Karabaş* was, Bursalı Mehmet Tahir (1861-1924), the author of *Osmanlı Müellifleri*, states that it is rumored that the author of this tajweed was Sheikh Abdurrahman Karabashi, who died in Istanbul in 904 AH and was buried in the courtyard of the masjid near Mehmet Paşa. Furthermore, Bursalı Mehmet Tahir states that this tajwid was written for the first time in 1251 AH, along with a tajwid called *Tajwid-i Edâiyye* written in Turkish by Hamza-i Miskin. However, H. Ali Eser, who simplified the tajweed and prepared it for publication, cites *Alâeddîn-i Karabaş-ı Velî* (d. 1097/1686), one of the greats of the Halveti lodge, as the author of this tajwid. On the other hand, the Islamic Encyclopedia of the Diyanet Foundation of

Turkey, some encyclopedias and library catalogs attributed to Karabaş Velî, but it is written that Tajweed-i Karabaş has nothing to do with him. Based on this information, we can say that it was Sheikh Abdurrahman Karabaş who wrote the Karabaş tajweed. However, since H. Ali Eser, who simplified the tajwîd and prepared it for publication, attributed the Karabāsh tajweed not to Abdurrahman Karabāsh but to Alaeddīn-i Karabāsh al-Walī and published the book in this way, we used this name in the bibliography.

Based on the topics of Sheikh Said's tajweed, the content of the topics, and the examples he gave, we looked at which of the tajweeds that were most commonly taught in Ottoman madrasas and whose names we have given above are compatible with it. As we will examine in detail below, we came to the conclusion that the original of the tajweed in question is the tajweed of Karabash. However, while the topics in the tajweed of Karabash are treated in the form of question and answer, this style is not preferred in Sheikh Said's translation. The titles, content of the topics, and examples in Karabash's tajwid overlap with the titles, content, and examples in Sheikh Said's tajweed.